

Márkus Ferenc

A kulcsszó: az élet

Tari István költészetéről

Ülök a költő köteteivel a kezemben. Bénultan nézek és hallgatok. A betűket, a sorokat, a lapokat már nem látom. Hatalmas pusztulás sejtelve rendeződik bennem egészé a háború torkolattüzeinek fényénél. Az egyetemes szenvedés, elmúlás, gyász fegyvertáncos halotti torává! Kérdések fáklyái lángolnak föl bennem, hogy megvilágítsák a kötetek válaszainak hosszú útját.

Itt és most, a 20. és 21. század fordulóján ilyen a világunk, amilyenek a költemények mutatják? Ilyenné lett, vagy ilyené tettük? Lehet-e a történetek után élni – teljes emberként – az ilyené lett világban? Ha nem lehet, mit kell tennünk? Még mi várhat ránk? Vajon megváltoztatható-e mostani „ilyen” állapota?

Mert életünk és történelmünk színtere, akár a teljes földkerekség, akár annak csak nekünk jutó egyetlen szelete, azok számára, akik hosszú időn át és megfelelő távolságból nézik, először kéznek mutatkozik a burkát alkotó oxigén miatt. Azután zöldnek, mert felületét növények borítják. Majd fénylőnek, sőt egyre fényesebbnek a Gondolattól, a jól meggondolt Gondolattól, amely a történelem és az élet nagy idejében megszakítás nélkül növekszik itt, a nekünk otthont adó tájakon is.

De sötétnek is, egyre komorabbnak a háborúk, a pusztítás-pusztulás, a testi-lelki szenvedés miatt, amely a korok egymásutánjában növekszik szám szerinti mennyiségben, ugyanakkor hevességben is. Abban az ütemben, ahogy nagyobbodik az emberi Öntudat.

Ugyanis minden pillanatban fokozódik az egész Föld, benne a mi térségünk teljes szenvedése! Ahogyan Tari István kiválasztott három kötetének a lírai leltára és helyzetjelentése láttatja velünk.

Ha egyáltalán össze tudnánk gyűjteni a romlásnak, rombolásnak, leépülésnek, a velük járó szomorúságnak a félelmetes nagyságát, ki tudnánk fejezni köbméterekben, meg tudnánk mérni a hosszát, a szélességét, és képesek lennénk elemezni a sűrűségét..., micsoda csillagászati eredményt kapnánk, milyen iszonyatos sötétségtömeget.

Kezdve a fizikai kintől, eljutva egészen az erkölcsi aggodalmakig, alávetettségig.

Még megdöbbentőbb a három kötet azon mérése, amelyik azt mutatja, hogy ha földrajzi közvetlen környezetünk minden kínja belevegyülhetne minden boldogságba – legyen akár ironikus vagy túléléses a Boldogság –, meg tudnánk-e mondani, hogy melyik oldalra billenne a mérleg nyelve?! A károsodás – a gyermekeké, unokáké is –, a szenvedés volna-e több, vagy a megmaradás öröme?

Ugyanis – gondolhatjuk tovább Tari István okfejtését – minél inkább felnőtté lesz az Ember – azt halljuk, olvasuk, hiszen hirdetik, szónokolják, hogy ma felnőttébb, emberebb emberek vagyunk, mint például a 19., netalán a még korábbi századokban –, a háborús, a társadalmi, gazdasági, politikai, jogi, erkölcsi, lelki-szellemi Rossz, Romlás problémája egyre inkább és egyre súlyosabb formákban férkőzik a testébe, idegeibe, szellemébe, cselekedeteibe, magatartásába, a gyerekekébe is!

Az a Rossz, amit a megértés, elfogadás szül, de az is, amit kénytelen-kelletlen el kell viselnie.

Tari István napjainkig teljesülő életművéből három verseskötetet emelek ki. Választásomat azzal indokolom, hogy a könyvek időhöz kötöttségükön és időbeli egymásutániságukon túl mélyebben fekvő okok miatt is szorosabb egységet képeznek. Hiszen annak a mérlegelő élet- és történelemszemléletnek a hordozói, lírai, költészeti dokumentumai, amiknek a meglétéről, sőt milyenségéről épp az előzőekben szóltam.

A kötetek: *Fegyvertánc*, 1994.

Napszél, 1998.

Kiadó a keresztút, 2004.

A legkorábban keletkezett könyv ezt a versformájára is pontosan rámutató alcímet kapta: *Szonettkoszorúk*. Négy koszorú egymásutánja eredményezi a szöveg egészét: *Tűzkeresztység; Fegyvertánc; Ragyog a válság; Aranytartalék*.

Néhány mondat a kötet címéről. *A magyar nyelv értelmező szótárában* ezt olvassuk: fegyvertánc fn (régies). Fegyveres férfiak, katonák lejtette szertartásos, ünnepi, harci tánc. „A lobogó tűz körül eljárták a fegyvertáncot, vad harci dalaikat rivallva.” (Jókai Mór). Ezt tehát tánc a fegyverrel. Nemes, délceg, hősi, férfias is lehet. Például Kinizsi Pál tánca; a fegyveres győzelem diadalünnepé.

A fegyverhez kapcsolódó képzetek azonban azt is elfogadtatják, hogy a legyőzöttek „vae victis” haláltáncot járnak a győztesek fegyverropogása és megalázó röheje kísérezénél. De még azt is, hogy ez a fegyveres háború „szimfonikus zenéje”.

A borzalmaknak, széttépettségnek ellentmondani látszik az egész kötetet következetesen végigvitt, négyszer megismételt versforma: a szonettkoszorú, bennük a szonett.

Úgy gondolom, hogy a versforma bemutatását nem kell részleteznem, mert valamennyien jól ismerjük. Néhány tudnivalóját mégis megemlítem a később megfogalmazandó következtetések miatt.

A szonett (Virág Benedek „hangzatká”-nak, Kazinczy Ferenc „csengő dal”-nak fordítja) klasszikus formáját Petrarca alakította ki. Eredetét a canzonéra vezetik vissza. Ez magyarázza versszaktagolását. Ez az utóbbi népszerű forma is alighanem Petrarca leleménye. A szonett két négyesoros és ezeket követő két háromsoros versszakból áll. A négyesorosok rímképlete a-b-a-b (később a-b-b-a is

lehetett), a háromsorosokban c-d-e sorozat ismétlődik, vagy c-d-c-d-c-d rímelésű lehetett. És persze sok minden más!

Az eredeti szonettformában a sorok endecasillabák (tizenegy szótagos, hangsúlyos jambusok [u -]). Később azonban ez is sokat változott. Ma már szonettnek nevezhetnek minden 14 soros verset, akár szabad verset is.

A szonettkoszorú (más néven mesterszonett) 15 szonettből álló sorozat, melynek 15. szonettje a megelőző 14 szonett kezdősoraiból áll össze. A szonettek úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy minden szonett első sora azonos az előtte álló utolsó sorával.

Meglehetősen nagy szabadsággal azt mondhatom, hogy ez a legkisebb szótagtól a versegészig szigorú kötöttségű szerkezet emlékeztet a világegyetem fel nem borítható kozmikus rendjére. A következő kötet ezért is tud – rendszerbeli függősége miatt – hozzá illeszkedni az előzőhöz.

1998-ban került a könyvtárakba, könyvesboltokba, az olvasók kezébe *Napszél* című kötete. Ez a könyv is ciklusokból összerakott szövegegész: *Csurran a csillag; Áramszünet; Kerepelve; A közelitő nyár.*

Szükségesnek látom a könyv címének – *Napszél* –, ha nem is a tüzetes értelmezését, de legalább jelentésbeli körüljárását. Ugyanis a három kötet egyes könyveknél átfogóbb jelentés- és képzőművészeti értéke nem érhető nélküle.

A Nap légkörében kifelé haladva eljutunk egy olyan tartományig, ahol a részecskék hőmozgásának sebessége felülmúlja a szökési sebességet. Ettől kezdve a napkorona anyagára – protonokból és elektronokból álló plazma – egy kifelé tartó áramlás lesz jellemző, melyet napszélnek nevezünk. A megfigyelések alapján az áramlás átlagos sebessége nyugodt Nap esetén kb. 400 km/sec (1.440.000 km/h). A napszél kialakulásában a napkorona magas hőmérséklete játszik kulcsszerepet, ugyanis az elméleti számítások alapján a hőmérséklet és a gravitációs vonzás alakulása matematikailag egyenértékű egy fúvókával. Az árszondák – pl. az Ulysses űrszonda – segítségével elvégzett mérések is alátámasztják, hogy a Napból kiinduló nagy sebességű gázáramlás, a napszél betölti az egész Naprendszeret. Áramlási iránya sugárirányban, kifelé mutat a Naptól.

A mágneses tér szerkezete már érdekesebb, mert „ennek erővonalai” le vannak horgonyozva a Nap felszínén, ugyanakkor a táguló plazmához is kötődnek. A Nap forgása és a sugárirányú tágulás együttesen spirális szerkezetet alakít ki a napszél mágneses szerkezetében.

A Nap tevékenységétől függően változó napszél hatására megváltozik a földi magnetoszféra alakja és mérete. A napszél egy része a mágneses pólusoknál beáramlik, és sarki fényt kelt. A Nap tevékenysége hatással van a földi jelenségekre, ez az űridőjárás. A nagy napkitöréseket követő földi mágneses viharok kárt tehetnek a műholdakban, erős áramok, komoly zavarok léphetnek fel a földi

elektromos hálózatokban, olajvezetékben. Az űridőjárás kihat a földi időjárásra is, a naptevékenység hatására változik a Föld mágneses, sugárzási és plazmakörnyezete. Ez a magnetoszféra és a felső légkör közvetítésével kihat az alsó légkörre és a földfelszínre is.

Ennek a kozmikus rendnek és befolyásnak áttételes szellemi-művészi következménye a könyvek szöveghordozta világának évszakokra tagolódása, ami nem csupán a természeti, hanem a történelmi, az emberi, az életbeli viszonyokat is megszabja. Sőt, azok egymásból következését, egymáshoz tartozását is egészen a verszenéig, műfajig, stílusig, hangnemig, szókincsig, a szó szerkezetek terjedelméig, számosságukig és a mondatokig, a „sub specié aeternitatis”-os gravitációjukig.

2004 a harmadik kötet megjelenésének éve. Címe: *Kiadó a keresztút.* A könyv szövegegése ebben az esetben is ciklusokból áll össze: *Haza a mélyben; Átvilágítás; Díszei durrognak; Képvversek; Feltámadunk.*

Amint az előző kötetek esetében már láttuk, több jelentésű ez a cím is. A jelentések megközelítések haladjunk az evidensztől az áttételes felé. Előre leszögezhetjük, hogy a „keresztút” valamennyi jelentése benne van a címben, átjárják, mélyítik, teljessé teszik egymást. Ugyanakkor a címben állítmányként megjelenő „kiadó” folyamatos melléknévi igenév jelentésével és nyelvtani milyenségével az irónia – korunkban minden, még a legszentebb dolog is viszonylagos – távlatába is belehelyezi az alanyként megjelenített több jelentésű „keresztút” összetett szót.

A *magyar nyelv értelmező szótára* az alábbiakat közli: keresztút fn 1. Két, egymást többé-kevésbé derékszögben metsző (nem városi) út, illetve ezek keresztező pontja. 2. Az életnek, az eseményeknek olyan szakasza, amelyben, illetőleg amikor valaki fontos változás előtt áll, vagy választania kell több lehetséges cél között; választút. 3. Tájszóként: Útkanyarulat megrovidítására való, valamint keresztülvezető út; általút. 4. Vallási értelemben: Katolikusoknál Krisztus kínszenvedéseit és keresztthalálát ábrázoló, 14 képből vagy domborműből álló sorozat, templomban vagy a kálvárián. Kálváriajárás. 5. Nehéz, szenvedésekkel teli életút. Az utóbbi (via crucis, via dolorosa) jelentéshez fűzöm hozzá, hogy a keresztút eredetileg az a kb. 0,5 kilométeres útvonal, melyen Jézus a kereszttel a Praetoriumtól (Gabbata) kiment a Golgotára.

Minden költemény önmagában teljes, tartalmi-formai egész: rész-egész. Ugyanakkor koszorúba, ciklusba rendezett nagyobb egységet képeznek. Mint például a világegyetemben a Nap és a gravitációs ölelésben a körülötte keringő bolygók együttese. Tovább alakítva-gondolva a kozmikus képet, eljutunk a kötetek rész-egészekből egymáshoz illeszkedő galaktikájához. Végül a három kötet metagalaxisa válik érzékelhetővé a kozmikus világegyetem – értsd: a költői, művészi életmű – távlatával és új törvényszerűségeivel.

Ebben a képösszefüggésben tájékozódva azt mondhatom, hogy az egyes költemények tartalom és forma szerinti egésze a maga transzcendenciára kötelezett irányulásával a koszorú, a ciklusok övezetén át emelkedik a kötet létszférájába. Itt pedig a tapasztalati lét parányain, részletein – hangok, szavak – túl a gondolati, sőt a szellemi léttartomány többletei – például a természeti és történelmi évszakok, napszakok, mint a szószerkezetek, költői képek magasabb törvényszerűségei – válnak láthatóvá.

A *Fegyvertánc* című kötet mindenén átütő többletjelentése – a fegyveres harccal és a testi-lelki, fizikai-szellemi következményeivel együtt – a fegyvertáncos halotti tor.

Innen lépünk át a *Napszél* című kötet logikusan következő jelentéstartományába. Ezt így fogalmazhatom: Élet a halál után.

Ebből a magasságból szállunk alá vagy emelkedünk föl a *Kiadó a keresztút* kötet emberi parancsolatáig, ami így hangzik: Az úton, a keresztúton – via dolorosa értelemben is – mindenkinek végig kell mennie, egészen a Golgotáig, új tavaszig vagy a halálig.

Eynyire a halál, az elmúlás, az emberi, társadalmi kiszolgáltatottság, az apokaliptikus vég árnyékában, 20. századi siralomvölgyében járva is fölragyog Tari István eddigi életművének mindig mindent bevilágító fénye: az élet! Az élet szó ugyanis a három kötet egységét szavatoló és fönttartó kulcsszó. Akár túlélés jelentésben is!

A siratáshoz, a gyászhoz, a fegyvertáncos halotti torhoz, a temetéshez, mint életformához Tari István az ősz társítja kiindulását. Az éretlen érettség, az ember, a természet koravénvá válásának évszakát. S igazán őszi ebben az átváltozásban az, hogy a jövő, az ifjak válnak koravénvá. Ebben a hirtelen és időszerűtlen megöregedésben mintha mindenkinek az arcán „*Fáradt ráncokban legel*” (-né-), „*nek az árnyak*”. Hiszen a természetet, az embert, ezek jelenbeli sorsát ugyanaz az erő – a hervadás – mozgatja.

A lírai én is azonosul a hirtelen megvénült kiskorúsággal: „*.../ kiskorúak között éltem – dűnnyögöm.*” Nem érzelmileg vagy gondolatilag azonosul, hanem időbeli, térbeli helyzeténél fogva.

A természeti, a történelmi, az egyéni életbeli ősz alapélményei látélet készítésére sarkallják Tari Istvánt. Mert ebben a szintetikus – egyszerre természeti, történelmi és személyesen emberi – évszakban tankok szüretelnek, golyózaportól zengenek a harangok, „*a hús, a fa*” engedelmesen fogadja magába a golyót. Ami érvényes volt, elévült. Nincs értelme a kérdéseknek; minden korábbi szép, jó és igaz dolog elnémult a fegyvertáncot járó nagy üzletben. Hiszen a háború a legjobb üzlet! A látélet megállapításának igazolására leltárt készít a tűzkeresztségen átesett jelenről. Számba veszi a behívók miatt átlalakult vidéket. Szomorúan látja, hogy elnéptelenedett a szülőföld. Pedig a szülőföld az egyetlen menedék az életben maradásra. Mert „*Semmi sem épülhet hamis alapra*”. Az elnéptelenedett szülőföld kifosztottá, tébolyulttá lett. Csak „*Csonka hullákat rejtenek a rögök...*”. Az ember hiá-

nyától pusztul a táj, a falu, a ház, az otthon, a templom, az iskola, a föld, a kert, a fa, a virág, s az otthonát még oltalmazni tudó ember is fogy.

Az élet, az anyagi javak pusztulásán is túlszaz a lélek romlása. Háborús uszítás maszlagja mérgezi, a televízió ölésre buzdítja, mindenhol részeg indulat lázít mindenkit, országos rothadás büze ömlik mindenre és mindenkire. S ami megmaradt, azon férgek lakomáznak. „*...a politika a legnagyobb hentes.*” Új szörnyűséget forgat a fejében. Az anyagi javak megsemmisítése után a természet és az ember szellemi, erkölcsi, értékbeli kifosztását, kiszolgáltatottá tételét szorgalmazza. Következménye: a gyökerelenség, a szolgálalkúság, a reális és spirituális szülőföld semmivé foszlata. „*A józan ész itt a legnagyobb vesztes*”, hiszen a romlás egyetemesülésével megszűnik az élet folytathatósága. Ennek az ősz apokaliptiszisnek megrendítő záró képe: „*a történelem hordójában vér forr.*”

Ez a kép indítja el a leltár látomássá válását. Benne nem a cafatokra tépett anyagot, nem is a „*hazaszeretet*” tartósító fűszerében vegetáló, földarabolt embert, hanem a szétszaggatott társadalmat, a népet látjuk.

A széttépett állapotnak sejtett jövője pedig a közelítő tél. De most: „*Egyelőre még ősz van és háború.*” Benne pedig: „*testvérgyilkos kezek kezelik a prést.*”

A látomás iszonyata kiáltásra készíti a lírai ént: – „*Ne váltsa föl a legújabb az ősit! / megundorodtam a forradalomtól.*” –

Önmagát és ügyét két független eszköz fellebbezi:

1. Az élő természethez: „*... kapaszkodom / a moha haragos zöld bársonyába.*”

2. A költészethez: „*A szonettek föléledő parazsak.*” Ezzel a hivatkozással pedig ösvényt talált a megváltó jövő felé. Az ösvény: a szonettköltészet. Belőle hallatszlik a megváltó ige: – „*Kötöttség kell ide, pattogó ostor!*” A kötöttség, a „nyegleséget” rettentő ostor hangja transzcendentálja és szakralizálja a szonettek szövegét. Mert: „*... abból épül a templom:...*”. Abból születnek az „*igazi költők*”, akik „*tényleg nagykorú gyerekek, / tőlük nyeri el fényét a létezés.*”

Rögtön ezután fölhangzik az imént mondottak negatív párja: Mi lenne, mi lesz a „*Dalokat is fakasztó béketűrés nélkül?*” „*... egymást ölik a szerelmesek, / kezét emel testvére a testvér, / eltorzul az elme meg a tekintet; // gúnyt és megvetést szüretel a szépség, / az értékek elértéktelenednek, / apa fiának az ellenségévé / válik – kilazul a világ kereke.*”

És még valami történik: Fölragyog a szonettkoszorú végső tanításának, okosságának humán és naturális glóriája:

„*Bátran virrasztanak remegésükben azok, akik szülőföldjüket nagyon – // Valóban határtalanul szeretik. A hitelenség bogyói fénytelenek – beérik mindaz, ami eddig zöld volt.*”

A *Tűzkeresztység* zárószonettje pedig kozmikus visszhangja az első szonettkoszorúnak. Nem hoz semmi újat, hanem a meglévő szövegdarabokból, sorokból teremt hittel, reménnyel, szeretettel, szenvedéssel, hazafisággal és hűséggel teljes új világot, élhető kozmoszt.

A most gyújtott fény és remény tavaszt ébreszt a folytatásban: „*Tavas van, és én Szerbiában élek! –*” Legkevesebb két megdölgőztató olvasata van ennek az összetett mondatnak. Az egyikben a „*Szerbiában*” szó a hangsúlyos, a másikban az „*élek*” igei állítmány kap nagyobb nyomatékot. Mindkét olvasat – persze megfelelő eltéréssel – minősít: a tavaszt.

Azt sorolom, amiben nem különböznek a minőségek! Például abban, hogy a tavasz ellenfelek egymást átkaroló, őrjöngésig fokozódó tánca. Ugyanis a táncban összekapaszkodó párok ismerősök, szomszédok, barátok, testvérek, ám mindegyik fegyverben: „*Világok dőlnek ismételten romba / ott, ahol a hazátlanság harácsol.*” „*Lányát az anyja mire buzdíthatja? / Feslettségéből tőkét hogy kovácsol? / Apjától a fiú mit is tanulhatna? / A szabadság bőszi rablást tanácsol.*”

A fiatalsággal azonosítható tavasz illetéknéppen időzített bomba: „*A kikelet itt időzített bomba,...*”. „*Játszadostok fiatalságotokkal, / markotokban lüktet, kézigránát az*”. Emiatt a megváltásnak gondolt tavasz talán nem is hozhat megváltást: „*Hol állandóan elsikkad a lényeg, / ott muszáj nekünk várni a tavaszra.*”. Ám sajnos „*A katasztrófa üres szalmát csépel! / Szédeleg az alvajáró megváltó*”.

Bízhatunk-e benne, reménnyel a reménytelenségben? Vagy ki kell ábrándulnunk belőle, mert a tavasszal biztató történelem nem más, mint „*...ácsorgás a parton; / nemzedékekkel falazó fölhatás, / cinikus céco -... // Elmarad a föltámadás...*”. Ez pedig kérdésessé teszi a lírai ének a történelemben hősiesen vállalt küldetését: „*Akit szülőföldjéről elűztek, / abból lehet-e bárhol is próféta?*” Alighanem az itt élő emberek nem ezt várták a tavasztól.

Vajon van-e orvossága ennek a kiszolgáltatottságnak, ennek az elesettségnek? Igen! A természetnek, benne az embernek a csak azért is magatartása: „*egy ember ás a kertben, a nap hőse / csak ő lehet: keze a magot szórja. / Veszett ügyekkel rügyek feleselnek.*”

Mi és milyen lehet még a lírai én teremtette ember a háború és béke ellentétében fogant tavaszban? Lehet egész: ez leggyakrabban a lírai én, aki mindent lát, ismer, tud, érez és kifejez. Továbbá azok, akiket ő maga a tömegeből kiemel: *szajha, bájjúnár, besúgó, hadigazdag, akarnok, csatlós; apa, anya, testvér, barát; baka, gyerkőc, fakír, dalnok* stb. Lehet rész, metonimikus, szinedochés, pars pro toto és totum proparte ember: *szájszélek, sebek, elcsukló hang, torok, ököl, valakinek az öle, gyomor, könny, nyál, fedetlen fő, arc, remegő áll, ránc, marok, valakinek a háta, orr, szelíd kéz, még szelídebb szem* stb. Ugyanakkor lehet az egész embert

helyettesítő, azt szimbolizáló elvont milyenség: *lélek, erőszak, gyalázat, mozgósító, mozgósított, álm, szerelem, emberpár, tömeg, hős, bátor, gyáva* stb.

Több jel is azt mutatja, hogy a tavasz hozta remény, bár él, sajnos könnyen szertefoszlik, mert „*A halál [...] újból itt dőzöl...*”.

A tavasz is, mint ahogyan az ősz, lángokban áll, romokkal, halottakkal, pusztulással van tele. Nem lehet bizni az újjászületés megmáshíthatatlanságában, mert „*Kitartásunkba hálni jár a lélek.*”; és mert „*...Barlangjából // kiszabadult az erőszak; az... / ...üvegcsikorgású gyalázat!*” A tavasszal azonosítható reménynek csak halvány világossága oszlatja a természeti, a történelmi sötétséget. De még ennek a gyéren szivárgó fénynek is van feltétele. Az, hogy legyenek „*Csodavárók!*” Akik fényhordozók! Hol? Mikor? „*...Kigyomlált kertjeinkben, / a háborúból kiszakítottakban, // a háború ellen megműveltekben, / csak ott találkozhattok a csodával! / Ahol a részlet teljességként rebben, / a lúdbőrző ezüstnyárfák havával.*”

Tehát a természetet kultúrájával, keze munkájával megmunkáló ember és a sértetlen természet egymásra találásakor. Mert addig, amíg nem így van, nem így lesz: „*felénk élni nem, csak meghalni tudnak!*” az emberek. Mert a történelemben majdnem hiába van tavasz.

Ezért aztán elmarad az évszakváltás. A tavasz nem hozta meg sem az egyes ember életében, sem az ország történetében a remélt nyarat. Mi van helyette? Ősz és tavasz együtt! Benne nem teljes a pusztulás, de nem teljes az újjászületés sem. Mije maradt az országnak és népének? A válság! Mintha valóra válnának némely remények a türelmi időt kapott öncélúságban. A bele nyugvás árnyékos derűje borít be mindent. A béke és a harc emléke elválaszthatatlanul és egyidejűleg jelen van minden emberi kapcsolatban a kisszerűséggel együtt. A becsvágy csak akkora, hogy „*megtettesül egy templomi egérben.*” Kopott az ember, kopott az élete is. Csupán a szerelem ígér neki holnapot: „*Kedvezni akarok Neked, Szerelmem! / Eljött a mi időnk! Az elmúlásban / újjászületni, a menekülésben // maradni – ránk váró kihívás ...*”

Az eljövendő holnapban, amely „*Tarkaságával támo lyog...*”, a szerelemben egész lett ember is részeire darabolódik: „*...szív, mely a test korcsmajában fortyog; / ahol honvágy szorongatja a torkot, / s a füst arca hamu tartókban sorvad: // kudarctól másnaposak ott a szájak.*” Sőt a pars pro toto ember helyére tárgyak, állatok, hangok sodródhatnak: „*...bezöldülnek... a tornyok – / harangzúgásban csattognak a szárnyak. – // Boldogok a galambok! Ívelésük / szemeket dülleszt, csőrük felhőt lékel... / Itt lenn: fára zuhog a föld, megszedül / a szó...*”.

A szerelem mellett új jegy a másik, az emberi egészet szintén helyre állítani tudó egyetemes érzés: a honvágy. A lírai én beszédének, sőt egyéniségének ez a két új eleme ellensúlyozza a korjellemzésül használat érzésesség lemondásosságát és lesújtó személyes véleményét a holnapról: „*nem érdekel, oly hidegen hagy engem.*”

A szerelem ugyanis sziget a történéseknek és következményeinek a tengerében. Az intenzíven megélt és rendezett kicsi – a szerelem – megfelelő ellensúlya a bármekkora, de rendezetlen nagy: az életnek, a háborútól sebesült jelennek, a történelemnek.

Az EGY filozófiájáról, még inkább profán teológiájáról kell itt szólnom.

A szerelem két ember – férfi, nő –, két ősok egysége. Nem összegződése, hanem önfeladós egyetlensége, vagyis homogén erő. Ez az erő pedig a sokeleműségű lények megtisztulásának – visszamenőlegesen a múltban, előre a jövőben – és bármikori újjászerveződésének jó esetben az alapja, rosszabb esetben a mintája lehet. Csak, ha hasonló találkozik hasonlóval, akkor lehetséges – állítja Tari István – egyes embernek, de a társadalom esetében is az egyetemesülés. Az ilyen „szerelmen” pedig talán nem tud erőt venni a világegető pusztítás sem.

Ennek híján azonban gyászba borult temető az ország: árvaság, nyelvelhagyottság, tömegsírok, bánat, vérbosszú és eltemetett megtorlás, az embernek, az ősi hagyományoknak, a teljes múltnak a deformálódása. „Összedrótózott” szájából „megrepedt mondat” beszél erről.

A képeknek, hangulatoknak, a pusztulásnak ebbe a metabeszédébe hasít bele egy kiáltás: „*Ártatlanok voltakok!*”, és tör fel fuldokolva, saját torkát szorongatva a kérdés: „– *Mihez ébreszt reggelenként az óra?*”

A megváltásként emlegetett szigetet „*csikorgó tél*” fogja körül, sötétet borítva rá. Ám a feketeségen most is átdereng a „*Veled teázom*” két embernél nem nagyobb nagyság békeszigete, amelyen a mindent levetkőző meztelenségbe – kiszolgáltatottság és erő egyszerre – rejtőzik a világban önkényeskedő rossz elől a szerelem. „– *Most kapaszkodj belém, ...; Törődjünk egymással; húzódjunk összébb*”, vissza a természethez, az őseredeti állapothoz, a civilizáció előtti léthez.

Milyen lesz, és egyáltalán, lesz-e jövő nemzedék? Kákabélú ficsúr, balkáni hetykeségű szószóló, lábában hordja az esztét, nem kell „fésülni”, okosítani, szépíteni, vandálokkal barátkozott, barátkozik, a megváltást eljásztotta. Mindennek következménye: „*Salakjában ül az ostromlott város!*”

A tél, a hó, a jég, a fagy tartósítja a kialakult válságot. A szerelem ennek a téli országnak a megváltást ígérő ellenpontja. Vagy inkább reménye?!

A tavaszi ősz és az őszi tavasz után ránk szakadt – nyár helyett – a nem várt tél, a válság. Lassú olvadással fejlődik ki belőle a kötetet záró évszak, a kikelet: „*Tél van: ... Fedetlen / fővel irtják a fát ezen a télen / a nélkülözéstől elkoszolódó / kószáló marconák.*” De szívükben felhangzik a reménykedő fohász: „*Pusztuljon pusztájába ez a szörnyű / pusztítás...*”.

A tél végének főszereplőjévé a költő válik: „*Szélmalom-harcban edződik a dalnok*”. Ennek további bizonyítéka a cseppnyi reményt hordozó elsőszemélyűség: „*Kudarcaim*

kisimult ráncaim állok.” Amit azonban szemlél, az a történelemnek, az életnek a télideje és temetés: „*átkos gáncsok cudar hótörlesztésével / a csúszó-mászó zimankó marasztal. / Hóförgetegbe harapnak a sáncok. // Eltörpül az öröm...*”. „*Bakát nyel el a martalóc koporsó.*” Torokszorító a holnap jövőtlensége: „*Sötét gyümölcsként, varjú lóg az ágon, / az önimádat meddősége ásít - / hiányzik jégvirágokból a porzó.*”

A jelen majdnem föltörhetetlen jégpáncélját a soha el nem múló remény leheletnyi melege olvasztgatja: „*a kilátás a jóért kiáltó / világ*”-ra. És az, hogy „*Aranytartáléként a zord túlélés / barangol...*” itt közöttünk.

Bár „*Végkiárúsítástól lármás csarnok / a lelmem, mégis „Ereszteikében recseg-ropog már / a világ...*”. „*Morcos krumpliból nyújtózkodó csíra / a jelkép most: a rakást fogja össze.*”

Így jellemzi Tari István a jelen társadalmát és korának emberét.

A melegítő lehelettől megtorpanásokkal ugyan, de megérkezik a tavasz: „*...Szeles, kietlen tájat / vetkőztet már a télutó. És gubbaszt // az ínség!*” Ennél is lassabban újul a lélek, akár hitetlenséggel, akár hittel van tele. Tartós pozitívumok mutatkoznak meg az emberi, lelki megújulás negatívumai között. Nevezetesen a hitté szilárduló emlék és mese.

A tavasz, a hit, a szerelem a költészet melegítő sugárává fonódva a társadalmi rossz olvadását hozza. Ennek a metamorfózisnak a szárnyaló himnuszát egyetlen üzenetértékű szentenciába tömöríti: „*Aki most szeretni mer, az a bátor!*”

A kijelentés energiája a jövő nem fennhangon beszélő, hanem csak suttogó szózatát teszi hallhatóvá. Azért csupán suttogó a hang, mert nincsen benne retorizáló, dramatiszáló mondat. A jövőndő várható tényeit sorolja az eltöröttség vigasztalan képeivel: „*A fölcseperedő borsódzó háttal, / elárvultan cserepei közt turkál: / nem járt kútra, mégis eltört a korsó.*”

Amit csinál az ember: vanitatum vanitas! Ám két ember – új Ádám és új Éva – szerelméből megszülethet az új világ. Ez azonban ma csupán sejtetem! És mégis ez a sejtetem az aranytartalék!

Szerelem, költészet – hagyományozott versformákkal –, múlt – rendezett történelmi emlékezettel –, az élő természet – az évszakváltás, a napszakváltás ritmusával és rendjével: ezek Tari István három kiválasztott kötetének emberi, társadalmi megoldást kínáló lehetőségei és irányai. Úgy is mondhatom, költészete transzcendens lépései. Világában van tavasz, ősz és tél; legtöbbször ősz és tavasz. Nincs nyár! A társadalom életében és múltjában talán nem tudott soha semmi az érettség állapotába jutni. Az is lehet, hogy a jelenben, a jövőben sem tud minden megérni.

Elült a fegyverzaj, elcsendesült a fegyvertáncos láрма. Ősz van és éjszaka. Sötétség! Minden és mindenki a tél jöttét várja. A hősködők hőzöngésének a gőze homályo-

sítja a látást. „Börtönömmé / vált a nem létező ország, / otthonom a bujdosás” –. Az ország, az otthon kőhalmaz. Megtörtünk! A „Pusztába kiáltott / szavakból az álmok” is // „homokként peregnek.”.

Ez a környezetrajz indítja a *Napszél* című kötet kép- és gondolatsorát. A halál utáni élet tényeinek a számbavételét. Ebben a csak költőileg lehetséges létformában a kézzelfogható – pl. a rohamkések – és annak elvont következménye – pl. a vétek – az időjárás átfogó távlatába helyezve – pl. éles szél fúj – válik képileg lezárttá, gondolatilag könyörtelenné, azaz a halál utáni élet minőségét kifejezővé.

Felmerül a kérdés, hogy az ember ebben a különös, de elkerülhetetlen minőségében mit tud tenni? El tudja végezni legfontosabb létbeli feladatát? Önmaga tökéletesítését!

A földi élet tapasztalataiból – hiszen csupán ezekkel rendelkezik – életet formál-e? Mert ezek a tapasztalatok a halál utáni életből szemlélve is elborzasztanak, és eltántorítanak az evilági élettől: „Gyűlölet fortyog! A lelkek sátra előtt lobogó szó / kéjjel öló, eszelős magatartás. [...] nyúlik a bűn: ragadós lila lekvár.”

Bár a tapasztalat ilyen, mégis innen kell kiindulnia. Ugyanis az élet – régi bölcselők meghatározása szerint – belülről kiinduló és önmagára irányuló tevékenység, ami egyaránt érvényes a biológiai és szellemi életre. Az élet magasabb rendű formái képességileg magukban hordják az alsóbbrendű formák tevékenységét.

Ezt ábrázolja és fejezi ki Tari István ebben a kötetben. Annak a hullámmozgását vagy villámcsikázását, tengeráramszerű rengését, hogy a szellem és az anyag – a halál utáni élet, valamint a földi, evilági élet – szembenállásában a lényegbeli különbözőzés ellenére érvényes mindkettőre az élet fogalma.

Minden olvasó, minden verhallgató észlelni tudja a művek befogadásakor, hogy a *Napszél* kötet halál utáni életfogalmának nem az anyagtalanság a kardinális kérdése, hanem az önreflexió, a szabad önrendelkezés, továbbá saját emberi természetünk és a nagytermészet alakításának a képessége. Ez annál inkább is így van, mert az ember szellemi képességei csak az anyagvilággal való kölcsönhatásban bontakoznak ki.

A kötet egészének, azon belül sok versnek a gondolati, képi, nyelvtani, stílusbeli, zenei megformálását jellemzi az anyagi és szellemi alkotóelemek egymástól való eltávolodása, egymáshoz való közeledése, végül egyetlen nyelvtani szerkezetben – szószerkezetben, mondatban – való együttélése. Például: „Egy messze zakatoló vonat / szutykos ablaküvegén lobban / föl az alkony, mint a gondolat”. Vagy: „...Ahol járok, / a rögtönzések düledező óljainál...”. Vagy: „Vérlázító kerti törpe / a remény!” Vagy: „Ittlétünk agyonmosott zoknijai...”. Vagy: „Állati kínok köztársaságát / ígéri a jégvirágos jóslat”. Vagy: „Fűrészpáros kenyérbél emlékét / Puhítja a megkeseredő nyál”. Stb.

A legátfogóbb módon a *Napszél* kötet, de a következő *Kiadó a keresztút* című kötet szövegeinek is az iménti értelmezésből és példákából fakadóan egymásba mélyülő és egymásból fölmagasodó háromrétegű nyelvezete van. Nevezetesen: történelmi, allegorikus és szimbolikus. Ugyanúgy, mint az emberiség szent könyveiben. Történelmi, azaz anyagi, tapasztalati valóságot, allegorikus, azaz tapasztalati valóságot és egyidejűleg gondolati elvontságot egymásba fordító, végül szimbolikus, azaz szellemi valóságot hordozó és kifejező nyelv. Ezzel az összetettséggel lett költészete beszélő festészetté. A *Kiadó a keresztút* című kötetben pedig, kiemelten a *Képversek* ciklusban a festészete néma költészetté (Ld. Keósi Szimonidész Kr. e. 556-448.).

A harmadik kötet – *Kiadó a keresztút* – folytatása az előző kettőnek. Az élet és halál, a háború és béke, a remény és reménytelenség, a jó és rossz, a hit és hitetlenség, a szép és rút, a múlt-jelen-jövő, a férfi és nő, a természet és ember alkotta művek az egész és a rész hagyatékából, elemeiből, sokszor töredékeiből és törmelékeiből megalkotott mű.

A kötet versformái – hagyományozott és szabad formák -, hangzása, ritmusa, szókincese, szófajai, szószervezetei – a frazeológiaiag kötöttek is -, mondatai, teljes szövegei, képei és alakzatai, ezek grammatikája, retorikája, stílusa, hangnemei, műfajai mind-mind taglalást, de legalább említést érdemelnének, egy-egy példával illusztrálva, mert ezek is az út tartozékai. Külön-külön is, együtt még inkább beszédek.

Az út, amely keresztelkedésbe torkollik, és amelyen – ha via dolorosa is – valamennyiünknek végig kell mennie. Közben metamorfózisoknak válunk alanyaivá. Az életet és a halál utáni életet megpróbálva, megtapasztalva a föld, a víz, a levegő, a tűz, az összes növény, valamennyi állat, minden élő vagy már nem is élő ember, minden egész vagy összetört, széttépett tárgy sorsába, létébe behelyezkedve kell az úton végigmenni a mindnyájunkat váró Golgotáig.

Jártunkban-keltünkben keresztünkön vonszolva, vagy arra fölfeszítve el kell tűnődnünk a talán jól meg sem ismert nagyobb és jobb világon. Ha ezt nem tesszük – sugallja Tari István –, a napi élethez idomult szellemünk a jelentéktelen dolgokra zsugorodik, és apró töprengésekbe merül.

Vigyáznunk kell az igazságra, mértéket kell tartanunk, hogy meg tudjuk különböztetni a nappalt az éjszakától.

Mert:

„Boldog szem, amit csak láttál, az a Mű,
jó s rossz, úgy, ahogy van,
mégis gyönyörű!”